

Өрөгөйдөөх улуу Кыайыы – 75 сылын көрсө.

Дьүһүйүү тиэмэтэ : Буорах сыттаах ырыа буолбут хоһооннор.

Бытааччы: Россия Президенин анал Ыйаабынан 2020 сыл биһиэхэ «Өлбөөдүйбэт өйдөбүннүк уонна Албан аат» сылынан биллэрилиннэ. Бииринэн, биһиги норуоппут 1941-1945 сс Аҕа дойдуну көмүскүүр Улуу сэриигэ кыайыытын 75 сыла туолар. Бу биһиги дойдубут эрэ буолбакка аан дойду барыта өрөгөйдөөх бырааһынньыга буолар. Иккиннинэн, бу улуу сэриигэ фашизмы үлтүрүтүүгэ Сэбиэскэй сойуус сүрүн уонна быһаарыылаах күүс буолбутун умнарбыт сатамат.

Уоттаах сэрии толоонугар кыргыһа сылдыар буйуннарга, тыылга хаалан үлэлии сылдыар үлэһит норуокка ис сүрэхтэн айыллыбыт хоһооннор ырыа буолан айыллан күүстэригэр күүс эппитэ. инникигэ эрэли сахпыта. Ол харах уулаах сыллары ахтан-санаан , хорсун-хоодуот Сахабыт сиригэр бары буйуннарын кэриэстээн ааһыабын...

Тыыннаахтар умнубат сыллара.

Петр Одорусов тыла, Н Бойлохов матыыба.

Тыһыынча тобус сүүс түөрт уон биир түөрт уон биэс

Тыыннаахтар умнубат сыллара.

Адьырҕа өстөөбү кыдыйар ытык иэс,

Андаҕар этиллэр тыллара.

Х/ы

Ол этэ уот сэрии ынырык сыллара

Тыыннаахтар умнубат сыллара.

Биир ньыгыл модун күүс

Сомоҕо онорон

Баартыйа норуоту түмпүтэ,

Абарыы-сатарыы дууһаны толорон

Барыбыт санаатын күүрпүтэ.

Х/ы

Хара дьай өстөөххө дойдубут сорҕото

Хараарбат хаанынан ытыыра

Партизан күүһүттэн уордайбыт гестапо

Оҕону, дьахтары ыйыыра.

Х/ы

Күөбүнэн чэлгийбит куораттар, селолар

Күл-көмөр, урусхал буолтара.

Бурдуктаах буолактар, сыһыылар, хонуулар

Эт сэмнэх өлүктэн туолтара.

Х/ы

Хаан-хаанга, тыын-тыынга!
Кырыктаах атаака
Хатанан хаалбыттар харахпар
Ийэ буор, сир, халлаан хаһыта, ынчыга
Иһиллэр курдуктар кулгаахпар.
Х/ы.

Мин мантан сэриигэ барбытым.
Иннокентий Артамонов тыла, Д.Данилов мелодията.

Мин мантан сэриигэ барбытым
Кыракый балаҕан дьиэбиттэн,
Ыраахха диэритин кэтэһэн
Турбута кырдыаҕас мин аҕам.

Мин мантан сэриигэ барбытым
Оскуола чуораанын хаалларан,
Саас буолан чыычаахтаах чараным
Симэммит хатынын аттынан.

Мин мантан сэриигэ барбытым
Илинни саһарҕам аннынан,
Колхоһум соноҕос атынан
Суол буорун бурҕатан ааспытым.

Мин мантан сэриигэ барбытым
Бар дьонум алгыһын ыламмын,
Далбаатыы хаалбыта алааһым
Будьурхай баттахтаах тыатыныын.

Бинтиэпкэбэр.
Күн Дьырибинэ тыла, М.Жирков мат.

« Биэрэ кыыска иирээхтээн,
Миигин умнуон, мэниктээмэ,
Хааннаах сүрэххин биэрээхтээн
Хаалыан, быстыан!» - диэхтээмэ.

Х/ы
Бэркэ таптыыр биэбэкэм,
Биэстэ эстэр бинтиэпкэм!

Өһөх-бөлүөх санаалаах
Өстөөхтөрбүт өстүлэр,

**Кыһыл былаах тутуурдаах
Кыра дьонум үөрдүлэр.**

Х/ы

**Мичик аллай биэбэкэм,
Биэстэ эстэр бинтиэпкэм!**

**Тууйар туман тымныыбар
Тонон тохтоон хаалбатах,
Сааһын салан самыырбар
Илийэн эспэт буолбатах.**

Х/ы

**Эрэл доҕор бинтиэпкэм,
Этэр тылбын истээхтээ:**

**«Өлөр ыксыыр кэмнэрбэр
Үтүө доҕор буолбуккун,
Сэрии, кыргыс күннэрбэр
Сэргэх атас буолбуккун».**

Х/ы.

**Умнуом суоҕа биэбэкэм,
Биэстэ эстэр бинитиэпкэм!**

Хайыһар.

Чабылҕан тыла, А.Костин мат.

**Хотуу дойду хоннобунан
Холуонналар бардылар
Хара тыанан, толоонунан
Хайыһардар дайдылар.**

Х/ы.

**Өстөөх ханна саһан сылдьар
Өстөөх ханна хайыһар,-
Ситиэ онно сытыы буулдьа,
Ситиэ сыыдам хайыһар!**

**Сибиир улуу буолактара
Силлиэрдилэр иһиэрэ,
Туундара тыйыс уолаттара
Туруннулар сэриигэ.**

**Биллин фашист баһылыга
Биһи чабаан күүспүтүн,
Кыайыы срдык дьаралыга
Биһигини кууспутун!**

**Герой Попов туһунан ырыа.
Чабылбан тыла, А.Попов мат.**

**Днепр тымныы долгуннарын
Туоруур саха уола,
Тула ууга бырдааттанар
Ардах буулдыа суола.**

**Туораан, ньиэмэс окуопатын
Күдэн-таһан тэбэр.
Өстөөх үөрэ куоппатын диэн
Кэрдэр, имэн киирэр.**

**Ахта өстөөх пулемета
Өлүк – кини тула.
Онно аргыый сыылан үөмтэ
Саха туйгун уола.**

**Днепр тымныы долгуннарын
Кыһыл сэрии туоруур.
Өстөөх үөрүн бу самнаран
Көнүл суолун солууур.**

**Арбаа эмиэ ардах буулдыа
Ахсым уотун ыһар.
Ньиэмэс пулеметын былдыаан,
Эдэр буйун ытар.**

**Днепр арбаа энээригэр
Саха сирин булан,
Илбистээхтик сэриилэхэр
Саха туйгун уола.**

**Ыллаа миэхэ, сиэстэрэм
В.Чиряев тыллара
Ф.Корнилов мелодията.**

**Ыллаа миэхэ, сиэстэрэм,
Ыйданаба долгутан
Саллар этин, сааскы кэм
Сарданатын санатан.**

**Киэһэ көтөр саната
Төйө намтыы уоскуйда,
Тимир ууһун кыһата
Чункунуура уурайда.**

**Ыллаа: хайдах кыыс санаан,
Ыраах уолун күүппүтэй,
Харана түүн быыһыттан
Хап-харанан көрбүтэй?**

**Ыллаа миэхэ, сиэстэрэм,
Ыйданаба долгутан
Саллар этин, сааскы кэм
Сарданатын санатан.**

**Абаларын көрбөтөх оҕолор.
Николай Григорьев тыла.**

**Бэбиэскэтин тутан кэлбитэ
Холкуостаах хоодуот абалара,
Көтөхпүтэ көмүс чыычаабын,
Кууспута күн күбэй доҕорун.**

**Өргөһү күөрэтэн охсуһа
Өһүөннээх өстөөбүн өлөрсө,
Оо, барбыта өр да өр буолла
Уолчааммыт көрбөтөх абата.**

**Кыайыыттан үөрэн өрөгөйдөөн
Кылырбас мэтээли аннынан
Төнүннүлэр дьоллоох саллааттар
Төрүт ийэ буор сирдэригэр.**

**Уолчааммыт тураахтыыр тоотойон
Одуулаһар билбэт дьоннорун
Ийэтин санныгар өйөнөн,
Илбиркэй энээртэн тутуһан**

**«Ийэкээ, мин абам кэлиэ дуо?» –
Хаста – хаста хатылаан этэн,**

**Харафын уутунан сууннаран,
Хамсаппытай ийэ сүрэбин?!**

**Фашистар куйахтаах кыылларын
Тохтотор, чугутар киирсиигэ
Тапгаран дууһатын биэрбитэ
Эн сүтэрбит герой абакаан.
Атаахтаан, тараннаан биэрэллэр
Абалаах, ийэлээх оболор
Абаа – диэн кими да ынырбат
Абатын сүтэрбит муннаахпыт.**

**Абалыы сүбэни билбэтэх
Амарах көмөнү ылбатах
Уолаттар эрэи биллилэр
Эрчимнээх үлэһит буоллулар.**

**Ытык сэрииттэн төннүбэтэх
Абаларын кэриэс аатынан
Аатгыыллар эһэни билбэтэх
Удьуору утумнуур уолларын.**

**Эйэ, дьол иһин
С.Тимофеев тыла, Г.Никифоров мат.**

**Сэрии буолбатын,
Хаан тохтубатын
Сирэм күөх сиргэ,
Өрүү чэлгийэ
Үүнэ чэчири
Турдун күн сирэ.**

**Х/ы
Суох буоллун сэри
Суох буоллун өлүү,
Туругур, Эйэ!
Эйэ! Эйэ!**

**Бары сир устун.
Бар дьон түмсүн**

**Эйэ, дьол иһин.
Кэксэбит ханыы,
Кэксэбит үксүү
Туруохтун биһи.**

**Өрүү үүнэ тур,
Өрөгөйдүү тур,
Эйэ дьыалата.
Дьолу көмүскүүр
Боростуой дьоммут
Бука барыта.**

**Эрэл санаанан,
Эрчим хаамыынан
Баран иһиэбин.
Суолбутун ыйар,
Сырдата тыгар
Кремль биһиэхэ.**

Ытытааччы: Улуу Кыайыы 75 сыллаах үбүлүөйүгэр Сахабы т сириттэн сэриигэ барбыт биир дойдулаахтарбыт бойобуой суолларын, кыргыһыы толоонугар охтубуттары, эргиллэн кэлэн бүгүнгү үөрүүлээх күнгэ тийбэтэхтэри, сэрии кэмигэр тыылга үлэлээбиттэри, хоргуйан өлбүттэри бука барыларын ахтан-санаан ааһар кэммит үүннэ.

Дьыл-хонук ааһан истэбин аайы эйэлээх олох туһугар охсуспуттар үтүө холобурдара үйэлэр тухары умнуллубакка ыраахха ыныра, сирдии туруохтара.

Таптыабын оҕолоор, төрөөбүт дойдбутун, дойдубут сайдарын туһугар туох баар күүспүтүн- кыахпытын, билиибитин-көрүүбүтүн барытын биэриэбин !

ВИКТОРИНА

Улуу Кыайыы 75 сылыгар аналлаах 1941 – 1945 сс Аҕа дойдуну көмүскүүр Улуу сэрии тиэмэтигэр аналлаах ыйытыктар:

**№ 1. 1930-с сыллар ортолоруттан Европаҕа фашистскай Германия сабардааһына саҕаламмыта. Сэбиэскэй Сойуус сүрүн утарсааччытын утары биллибэттинэн-көстүбэттинэн бэлэмнэниитэ саҕаламмыта. Кыһыл Армияҕа анаан туохтары саппааска тутар туһунан Үрдүкү Сэбиэт Президиумун 1939 с Ыйааҕа тахсыбытай ?
Сылгылары.**

**№ 2. Аан дойду иккис сэриитэ 1939 сыллаахха балаҕан ыйыгар хантан саҕаламмытай?
Польшаттан.**

**№ 3. Аан дойдуну атыйахтаах уу курдук аймаабыт сэриигэ саамай ыар охсууну ханнык судаарыстыба ылбытай?
ССРС.**

**№ 4. Румыния, Словакия, Финляндия, Венгрия, Италия, Хорватия ханнык судаарыстыбаны утары сэриилэспиттэрэй ?
ССРС.**

**№ 5. ССРС-ка бу уоттаах сэрии хас сыл устата барбытай, төһө мөлүйүүн кэринэ киһитин сүтэрбитэй?
26,6 мөлүйүүн. 6 сыл.**

**№ 6. Сэрии кэмигэр «Нормандия - Неман» диэн ханнык омуктар авиационнай полкалара ССРС сиригэр-уотугар тэриллэн советскай командованиеҕа киирсэн сэриилэспиттэрэй?
Французтар.**

**№ 7. Сэрии кэмигэр бары стратегическай суолталаах албастары таһаарбыттара. Ол курдук, ким ханнык утары күүс байыаннай кыабын ситэри сыаналаабатаҕай?
Германия. Гитлер ССРС байыаннай кыабын.**

**№ 8. Аан дойду сэриитин кэмигэр ханнык дойдулар нейтральной балаһыанньаны ылбыттара эрээри, кистии-саба Германияны кытары бэйэлэригэр барыстаах дьайыылары оноро олорбуттарай?
Турция, Испания, Швеция, Швейцария, Португалия.**

№ 9. Аҕа дойду Улуу сэриитэ үс түһүмэххэ арахсар. Көмүскэнэр, тосту уларыар, кыайыылаах түһүмэхтэр. Иккис (тосту уларыыы түһүмэбэ)

хас сылтан, ханнык ыйтан, күнтэн хаһыс сылга, ыйга, күнгэ диэри буолбутай?

1942 сыл сэттиньи 19 - 1943 сыл ахсынньы 31 күннэрэ.

№ 10. Ханнык судаарыстыба аан дойду сэриититтэн улаханлык сүүйэн тахсыбытай? Сэрии сэбин хото атыылаабытын түмүгэр дохуота сэрии иннинээҕи кэмийтэн балтараа төгүл үрдээбитэй?

АХШ

№ 11. Сэрии кэмийгэр ханнык омуктар дивизиялара ССРС сиригэр-уотугар советскай командованиеҕа киирсэн сэриилэспиттэрэй? Поляктар уонна чехтэр.

№ 12. Сэрии түмүгүнэн ханнык судаарыстыба килбиэннээх кыайыыларын уонна оккупацияламмыт дойдулары босхолообутун түмүгэр аата-суола аан дойду таһымыгар биллэрдик үрдээбитэй? ССРС.

№ 13. Ханнык судаарыстыба Литваны, Латвияны, Эстонияны, Белоруссияны, Украинаны таһынан дойду Европа өттүгэр сытар автономнай кыраайдары, уобаластары былдьаан ылан, бэйэтин састаабыгар киллэрэр санаалааҕай? Германия.

№ 14. 1941 - 1945 сс төһө киһи Сэбиэскэй Союус Дьоруойун үрдүк аатын ылбытай? 11038 киһи.

№ 15. И.В.Сталин Аҕа дойду сэриитэ саҕалананытыгар хас саастаах этэй? 1879 сыллаах төрүүх, 63 саастаах этэ.

№ 16. 1941 сыллаахха ким эппит тылларай: “Война, которую вы ведете, есть война освободительная, война справедливая. Пусть вдохновляет в этой войне мужественный образ наших великих предков: А.Невского, Д.Донского, К.Минина. Д.Пожарского, А.Суворова, М.Кутузова!” И.В.Сталин.

№ 17. Москваҕа бастакы артиллерийскай салют 1943 сыл атырдьах ыйын 5 күнүгэр ханнык куораттары босхолообутун иһин ытыллыбытай? Итинтэн саҕалаан сэрии бүтүүр диэри Москваҕа артиллерийскай үөрүүлээх салют 363 төгүл бэриллибитэ. Орел, Белгород.

**№ 18. 1941 сылтан биһиги дойдубут илин өттүттэн саба түһээри бэлэм оморбут Японияны утары Советскай Союз хас сыллаахха сэриини биллэрэн, бу сэри 24 күн барбытай?
1945 с атырдыах ыйын 9 күнүгэр.**

**№ 19. Хас түүннээх күн тохтоло суох барбыт бу алдыархайдаах сэри советскай норуот килбиэннээх кыайытынан түмүктэммитэй?
1418 түүннээх күн.**

№ 20. Аан дойду иккис сэриитэ киһи-аймах устуоруйатыгар саамай далааһыннаах, хаан тохтуулаах уонна алдыатыылаах буолбута. Кини уота хас сыл, хас континент сиригэр, хас акыйаан уутугар, хас судаарыстыба кыттыбытай, төһө мөлүйүүн киһи өлбүтэй?

Алта сыл, үс континент, түөрт акыйаан, 72 судаарыстыба, 60 мөлүйүүн киһи.

**№ 21. Беларусь аатырбыт суруйааччыта «Үһүс ракета» сэхэнин биир сүрүн геройунан 45 мм калибрдаах чэпчэки пушка наводчига , Кыһыл Сулус уордыаннаах саха саллаата Попов буолбута. Ханнык суруйааччы , аата?
Василь Быков.**

**№ 22. Сэри танаратынан аатырбыт, сэри тутулун биһиги туспутугар тосту уларыппыт, Аҕа дойду сэриитигэр улахан үтүөтүн иһин ССРС Үрдүкү Сэбиэтин Президиумун Ыйаабынан артиллерия күнүнэн ханнык күн биллэриллибитэй?
Сэтинньи 19 күнэ.**

**№ 23. Ленинград блокадата – Аҕа дойду Улуу сэриитигэр Ленинград куораты (билигиннэн Санкт-Петербург) ньиэмэс, финн уонна Испания күүстэрин 1941 сылтан тимир ытарчаҕа ылыыта хас күн устата барбытай?
871.**

№ 24. Патриотизм тыыннаах туоһулар – блокаданы ааспыттар. Немецтэр ханнык былаан быһыытынан Ленинграды балаҕан ыйыгар төгүрүйбүттэрэй ? Олохтоохтор үс сыл устата барбыт бу сэриигэ куорат көмүскэлигэр туран кыайыылаах тахсыбыттара.

«Барбаросса» былаана.

№ 25. Блокада кэмигэр олохтоохтор хорсун дьоруойдуу быһыыларын көрдөрбүттэрин иһин, Ленинградка биир бастакынан «Дьоруой куорат» аата хас сыллаахха ингэриллибитэй ?

1965 с.

№ 26. Иккис аан дойду сэриитин устуоруйатыгар Ленинград блокадатыгар саамай улахан гуманитарнай иэдээн тахсыбыта. Бу сэриигэ саамай улахан иэдээн тахсыбыт кэмигэр эбэтэр кэмин туһунан эн санааҕар саамай буруйдаах кимнээх эбэтэр туох буолуон сөбүй?

Куорат дьаһалтата блокада былаһын тухары бэйэлэрэ туспа саһан-бүгэн олорбуттар.

**№ 27. Аан дойду иккис сэриитин саамай алдьатыылаах, бөдөн икки түһүмэхтээх кыргыһыта ханна буолбутай?
1942 с от ыйын 17 күнүттэн, сэттиньи ый 18 күнүгэр диэри бастаан сүр ыардык чугуйуу, көмүскэнии, сэттиньи 19 күнүттэн 1943 с олунньу 2 күнүгэр диэри – кимэн кирири.**

Сталинград кыргыһыта.

№ 28. Ханнык улахан хотторуутун кэнниттэн Гитлер: «Сэрии танарата биһигиттэн киэр хайыста»- диэбитэй? Ол иһин сэрии хаамыытын улартарга дьулуспута. Бу сиргэ тобу көтөн киирэргэ суоттанан от ыйын сабаланыытыгар 1943 с үгүс саллаатын, байыаннай сэби-сэбиргэли түммүтэ.

Курскай Тобойго

№ 29. Историяҕа киирбит улуу кыргыһы 1943 с от ыйын 5 күнүттэн сабаламмыта уонна 50 хонук устатыгар тохтообокко уотунан уһуурбута. Бу манна ситиһиллибит кыайыы сэрии хаамыытын тосту улартыпта. Өстөөх ол кэнниттэн өрүттүбэтэҕэ. Бу ханнык кыргыһыыны?
Курскай Тобой.

**№ 30. Аҕа дойдуну көмүскүүр Улуу сэрии бара турара. Ийэ сирбит сорох өтгө өстөөх илиитигэр этэ. Ол үрдүнэн 1943 сыл сэттиньи 8 күнүгэр ССРС Үрдүкү Сэбиэтин Президиумун Ыйааҕынан Советскай Сойуус саамай улахан уонна дэннэ көстөр күндү байыаннай уордьаны олохтообута. Ханнык уордьаны?
«Победа» уордьан.**

№ 31. «Победа» уордын Кыһыл Армия саамай үрдүкү хамаандалыыр састаабын наҕараадалыыр аналлааҕа. Сэбиэскэй сэбилэниилээх күүстэр туһаларыгар тосту уларытыыны киллэрэр курдук биир эбэтэр хас да фроннарга байыаннай операцияны ситиһиилээхтик ыытыы иһин бэриллэрэ. Ким бастакынан наҕараадаламмытай?

Г.К.Жуков.

№ 32. Бу кимнээҕий? И.С.Конев, А.М.Василевский, Г.К.Жуков, К.К.Рокоссовский, К.А.Мерецков, Ф.И. Толбухин, Р.Я.Малиновский, Л.А.Говоров, А.И.Еременко, И.Х.Баграмян.

Фроннар командующайдара.

№ 33.Алтаай ааттааҕа, панфиловец – политрук: «Кэннибитигэр Москва, чугуйар сир суох!» диэн эппитэ 1941-1942 сс инники кирбии саллааттарын кыайыыга-хотууга ынырар, өстөөххө сүллэр этин буолар сүгэ-балта тылларыгар кубулуйбутай. Ким этэй ?

Василий Клочков.

№ 34. «Аан дойду биир бастын танката» - диэбитэ ньиэмэс генерал – фельдмаршала БЭ.Кляйст. Дойдута: Сэбиэскэй сойуус. Харьков собуота. Тахсыбыт сыла : 1940 с. Ыйааһына : 32 тонна. Түргэнэ чааска 52 км. Улу Кыайыыны уһансыбыт танкалартан биирдэстэрэ. Экипаһыгар 5 киһи киирэр. Кэлин Польшаҕа, Чехословакияҕа онорор буолбуттара.

Т - 34.

№ 35. Дойдута : Германия. «Хеншель» фирма. Тахсыбыт сыла: 1942 с. Ыйааһына: 57 т. Түргэнэ: чааска 38 км барар. Төһө да ыйааһына ыарахан, бытаан диэбиттэрин иһин ньиэмэстэри абыраабыт таанка.

Тигр.

№ 36. 400-600 кг бомбаны уонна 4-8 реактивной снаряды тиэниэххэ сөп. Түргэн, ыраахха диэри барар. Күүстээх. Штурмовик алларанан сиритиийэ барыахтаах.Оччоҕо өстөөх ханна саһан сытара көстөр.

Ил - 2.

№ 37. Дойдута – Сэбиэскэй Сойуус.

Тахсыбыт сыла - 1941 с.

Норуокка биллэр аата: - «Катюша»

БМ.

№ 38. Дойдута – Америка

Сүрдээх кыахтаах бронетранспортер.

«Разведчик» диэн тылбаастанар.

“Скауты”.

№ 39. 1945 сыллаахха тохсунньу 30 күнүгэр 10582 киһини тиэйэн испит «Вильгельм Густлофф» диэн ньиэмэс лайнерын тимирдэн аатырбыт, икки нэлиэлэ буолан баран «Генерал Штойбен» диэн бойобуой борохуоту тимирдэн 3700 ньиэмэһи өлөрбүт, уу аннынан устар онгочо хамандыыра кимий?

А.И.Маринеско.

№ 40. 1941 с от ыйыгар кыһыл байыас бууска снарядтарын тэлиэгэнэн тиэйэ сылдьан 50-ча ньиэмэс бөлөбүн кытта көрсө түспүт. Ньиэмэстэр сырсан кэлэн саатын былдьаан доппуруостаан барбыттар. Онно быыс булан тэлиэгэтиттэн сүгэни харбаан ылаат фашист төбөтүн биирдэ туура дайбаан кэбиспит, гранатаны эспит, терминатор кимий?

Д.Р.Овчаренко.

№ 41. Сэрии сылларыгар тыыннарын кэрэйбэккэ дойдуларын, норуоттарын туһугар охсуспут өстөөбү сууһарбыт дьоруойдартан биирдэстэрэ ньиэмэс остолобуойугар үлэлии киирэн баран, аһылыкка дьааты кутан, 100-гэн тахса фашист эписиэрин өлөрбүтэ. Кэлин ытыллыбыта.

Зина Портнова. Омугунан белорус, Ленинградка төрөөбүт.

№ 42. Сэрии сағаламмытыгар Новгород уонна Псков уобаластарын ыпсыытыгар тэриллибит Ленинградтаабы бартыһаан биригээдэтин 67-с этэрээтин байыаһа 78 ньиэмэһи, 2 тимир суол уонна 12 шоссе күргэтин 2 улахан ыскылааты, 10 сэрии сэбин тиэммит массыынынаны дэлби тэптэрэн Герой буолбут кимий?

Леня Голиков.

№ 43. Суруксут, медсестра дуоһунаһыгар сылдыбыта, кэлин пулеметчиктаабыта. 1943 с Невель куораты ылыы кэмигэр, дьоно бары өлөн соботобун хаалбыта. Төбөбө ыараханнык таптаран баран пулеметунан саба сүүрэн киирэ сатаабыт 70 ньиэмэс саллаатын өлөрбүт кимий?

Маметова Маншук Жиенгалиева .

№ 44. Сэрии сағана кини кавалеристар дивизияларын састаабыгар пулемет взводун хамандыыра этэ. 1942 с Захаровка таһыгар -120, Толстой сэлиэнньэтигэр 50, Шигры -200, 1942 с Байрак бөһүөлэгэр 300 ньиэмэс саллаатын уопсайа барыта 920 ньиэмэһи өлөрөн Дьоруой буолбут кимий?

Ханпаша Нурадилов.

№ 45. 15 саастаабар бартыһааннары кытта сылдьан хас да улахан диверсияға кыттан «Хорсунун иһин» мэтээлинэн, Аға дойду сэриитин 1 истиэпэннээх уордьанынан нағараадалыммыта , биир түүн

разведкаттан төннөн иһэн өстөөх төгүрүктээһинигэр түбэспитэ уонна үрдүгэр саба түспүт ньиэмэстэри кытта бэйэтин гранатанан дэлби тэптэрииммитэ.

Марат Казей, Белоруссияҕа төрөөбүтэ.

№ 46. Дьиннээх аата Шакирьян Юнусович Мухамедьянов омугунаан башкир бэйэтэ тылланан 1942 сыллаахха сэриигэ барбыта. 1943 сыллаахха олунньу ыйга Чернушки диэн дэриэбинэ таһыгар хабыр хапсыһыыга өстөөх дзотун бэйэтинэн бүөлээн дьоруойдуу өлбүт кимий? Александр Матросов.

№ 47. Ханнык Герой пионер кылгастык бартыһааннаабыт кэммин устата үгүс хорсун быһыыны онорбутай? Кини тобус фашист эшелонун түннэрбитэ. 400-чэкэ гитлеровеһы кыдыйбыта. Бойобуой үтүөлэрин иһин уордьанынан, мэтээллэринэн наҕараадаламмыта.

Вася Коробко.

№ 48. Сэрии ыар кэмнэригэр өстөөх фашистара ханна оҕо 16 концлааҕырын тэрийэһинэр, саллааттарыгар аналлаах госпиталлары тутаннар, онно 12 тыһыынча оҕону сэрии ыар кэмнэригэр донордатан оҕолор сырдык тыыннарын быспыттарай?

Белоруссияҕа.

№ 49. Аҕа дойду сэриитин бүтүүтэ кимнээххэ бастакы реактивной самолет баарай, ону ким сууларбытай? Немецтэр реактивной самолеттарын сууларбыт буйун Советскай Сойуус үс төгүллээх Геройа этэ.

Ким этэй?

Иван Кожедуб.

№ 50. Кыайыы маршалынан ааттаммыт ханнык маршал кылаабынай Командованиеҕа туруорсуутунан 1941 с күһүнүгэр кавалеристар 82 дивизиялара баар буолбутай?

Георгий Жуков.

№ 51. Кыһыл Аармыйа Азия дойдуларын босхолоһунна эмиэ үтүөтэ-өнөтө үгүс. Вьетнамы уонна Кореяны көмүскээһиннэ кыттыбыта уонна ити дойдуларга ханнык дойду агрессиятын тохтоппутай?

АХШ.

№ 52. Аҕа дойду Улуу сэриитин сылларыгар 60 тыһыынча ыт сулууспалаабыта. Сэриигэ көлө, связист, санитар, харабыл, диверсант оруолун толороллоро, сэрии толоонуттан 700 тыһ бааһырбыт саллааты

таһаарбыта. Алта тыһыынча ыт 4 мөлүйүөнтэн тахса миинэни булбуттара. Олортон «Бойобуой үтүөлэрин иһин» наҕараадаламмыт ыты бул.

Джувльбарс.

№ 53. Бу ким тылларай? «Сталин холобуругар биир киһи бүтүн нацияҕа төһөлөөх суолталаах буолара көстөр. Ханнык баҕарар норуот 1941-1942 сс ылбыт охсууттан тостуохтаах этэ. Арасыйыаҕа оннук буолбата, нууччалар ити кыайыыларын кини баар буолан ситистилэр. Кини булгуруйбат модун санаата норуоту өрө көтөхтө, салгыы сэриилэһэргэ күүс укта»

И.Гитлер.

№ 54. Гитлери кыайбыт үс улуу держава салайааччыларыгар (И.Сталин, У.Черчилль, Ф. Рузвельт) аналлаах 1945 с олунньу ый 4 күнүгэр ханна пааматынньык арыллыбытай?

Бу кэмнэ аан дойду сэрии кэннинээҕи дьылҕатын быһаарар кэмпириэнсийэ буолбута.

Ялтаҕа.

№ 55. 1942 – 1945 сс устата кимнээх Советскай Союзка сэрии сэбинэн, аһынан-үөлүнэн көмөлөспүттэрин туһунан соччо-бачча кэпсэниллибэт этэй? Билигин кэм-кэрдии уларыйан, бу кырдьыгы тумнуо суохтаахпыт. Докумуоннар бигэргэтэллэринэн, кимнээх 1944 с «Аляска – Сибирь» трассанан 433 самолету көтүтэн аҕалбыттарай?

Америка.

№ 56. Ол кэмнээҕи А – 20 сөмүлүөт сэмнэбин хантан булан Дьокуускайга «Отважай» кулууп чилиэннэрэ аҕалбыттарай? Икки биэрэстэ үрдүктээх сиртэн 40-ча араас сэби-сэбиргэли аллара таспыттар. Бөдөн калибрдаах икки пулемет, биир пушка, летчик иһитэ-хомуоһа көстөннөр билигин Бэчээт дьиэтигэр тураллар.

Дьяаны хайаларын сититтэн.

№ 57. Саха сириттэн хаһаанга диэри сэриигэ, үлэ фронтугар ыңырыы бара турбутай? Барыта сэрии сылларын устатын тухары 62243 киһи ыңырыллыбыт. Сэрии сылларын устатын тухары барыта 418 кыыс ыңырыллыбыт.

1945 сыл тохсунньу 1 күнүгэр диэри.

№ 58. Сахалартан ким бастакынан уоттаах сэрииттэн Сэбиэскэй Союуус Дьоруойун үрдүк аатын ылан төннүбүтэй?

Н.Н.Чусовской.

№ 59. Ким сахалартан бастакы Советскай Союз Геройа буолбут, 1943 с Белоруссия Лоевскай оройуонун Глушец дэриэбинэтин аттынан Днепр өрүһү бастакынан туораан, өстөөх пулеметун уотун тохтопсутай? Бу кыргыһыга кини алтынны 10 күнүгэр геройдуу охтубута.

Ф.К.Попов.

№ 60. Аба дойдуну көмүскүүр сэриигэ 1800-тэн тахса артиллерист Советскай Союз Геройун үрдүк аатын ылбыта. Кинилэр ортолоругар саха ньургун уола , фашист сүрүн бөбөргөтүүтүнэн буолбут Одер өрүһү туораабыт,таанканы утарар орудиялар хамандыырдар, старшай лейтенант ким этэй?

Н.А.Кондаков.

№ 61. Ким сэрии бүшпүтүн кэннэ Германияба үөрэх кэмигэр күрэхтэһиигэ маршал В.И.Чуйков, генерал Л.И.Багин көрөн турдахтарына биэстэ ытан танка биэс макетын табан кыайыылаах тахсыбыт уонна кыһыл көмүс именной чаһынан нафараадаламмытай?

Г.Д.Протоdjаконов.

№ 62. Ханнык Советскай Союуус Геройа буолбут буюун сэрии буолуор диэри Ленатаабы өрүс пароходствотын транспортнай хонтуоратыгар үлэлээбитэй?... Кыһыл армеецтар «Ураа» хаһынан атаакаба туран эрдэхтэринэ пулемет эмиз үлэлээн барбыта. Кини ойон туран, пулемет уотунан уһуулар айабын түөһүнэн бүөлүү түспүт кимий?

К.К.Красноярв.

№ 63. Аба дойдуну көмүскүүр улуу сэриигэ Москубаны көмүскүүр кырыктаах кыргыһыга Саха сириттэн элбэх киһи кыттыбыта. Кинилэргэ анаан ханнык куоракка пааматыннык туппуттарай?

Ржев.

№ 64. Сэрии бастакы сылларыгар кытаанах кыргыһы ыар тыынын биллэрэр «Родина мать зовет!» диэн былакааты ким уруһуйдаабытай?

Ираклий Тоидзе.

№ 65. Бу мань Бүлүү олохтооҕо Владимир Иванович Федотов 2018 сыл сэттинньитигэр Ильмень күөлтэн аҕалан, «Кэскил» хаһыат музейыгар бэлэхтээбитэ. Кинилэр Ытык Ильменнэ тийэн Саха буйуннарыгар туруоруллубут пааматынньыкка сүгүрүйбүттэр. Бу тугуй?

Ильмень тааһа.

№ 66. Үгүс саха буйуна бу кыргыһыга сырдык дууһатын толук ууран, үгүстэрэ Ильмень күөл уонна Лопать өрүскэ дьоруойдуу охтубуттара. Ити курдук сахалар түмээн сэриилэспит сирдэрэ суох. Бу күн - өйдөбүннүк күн. Ханнык күн Аҕа дойдуну көмүскүүр уоттаах сэрии биир саамай тосту уларытыылаах кэммин көрдөрөрүй?

Олунньу ый 23 күнэ.

№ 67. Улуу Кыайыы 55 сылын көрсө бэтэрээннэр туруорсууларынан Устрика дэриэбинэтигэр биир ииннэ 95 киһи, үксэ сахалар көмүллэ сытар сирдэригэр ким сахалыы стиллээх бырайыагынан мемориальной ансамбль туруоруллубутай?

Архитектор Д.И.Саввинов.

№ 68. 1990 сыл ыам ыйын 5 күнүгэр ССРС Президенин Ыйаабынан немецкэй-фашистскай талабырдыттары утары 1941-1945 сс охсуһууга героизмы көрдөрбүттэрэ сөргүтүллэн кимнээх Советскай Сойуус Геройун аатын ылбыттарай?

Н.А.Кондаков, Н.С.Степанов, А.А.Миронов.

№ 69. Кэлин историктар үөрэппиттэринэн, саха 597 саллаата баар 19-с хайыһар биригээдэтэ 1943 с олунньу 23 күнүгэр ханнык күөл улахан анаарын туораан , килэн мууска сырыттабына, кэтэһэ сыппыт өстөөх самнарыылаах уоту аспытай, элбэх сөмөлүөт солбуйса сылдьан, буюмба бөбөтүн кушпугай?

Ильмень

№ 70. Наталия Степанова «Суругунан суруллубут суоруллубат» диэн архыып матырыяалларыгар олобуран суруйбут матырыяалыттан. Саха улуустарыттан дьон маассабайдык ордук биир улууска 4500 киһи өлүүтэ тахсыбыт. Ол ханнык улууһуй?

Сунтаар оройуона.

№ 71. Саха поэттарыттан ким сэрии кэмигэр армияҕа сылдьан биллиилээх ханнык советскай поэтесса Ольга Бергольцтан кинигэ уонна харда сурук бэлэх туппутай?

Кини Читаҕа сылдьан 1943 с үүммүтүнэн О.Бергольцы эбэрдэлээбит.

Василий Иванов – Бэрт Хара.

№ 72. Лев Николаевич Толстой олоҕорбут Яснай Поляна диэн сирин көмүскээбит саха саллаата Гаврил Дмитриевич Тихонов туһунан ким суруйбутай? Кинигэ аата?

Илья Петров “Кыайыы саллааттара”.

№ 73. Саха суруйааччыларыттан кимнээх 1944 сыллаахха I Украинскай фронт саллааттарын уонна офицердарын кытта баран көрсөн кэлбиттэрэй?

Суорун Омоллоон уонна С.С.Васильев.

№ 74. Сэрии иннинэ Халымаҕа учууталлыы сылдьан англия, ньиэмэс тылларын үөрөппит, ол түмүгэр сэриигэ ньиэмэс концлаабырыгар тылбаасчыттаабыт, таннарыахсытынан аатыран хаайыллыбыт, 1951 с кырдьыга тахсан босхоломмут Саха норуодунай учуутала буолбут кимий?

М.А.Алексеев.

№ 75. Ханнык буйун суруйааччы кэнтиктэр номохторугар олобуран суруллубут «Лоокуут уонна Ньургунун» диэн сэхэни суруйбутай? Өссө кини бүтүн өрөспүүбүлүкэ оҕолорун хаһыатын «Бэлэм буолу» салайан эрдээктэринэн үлэлээбитэ.

Н.К.Седалищев – Дьүөгэ Ааныстыырап.

№ 76. Саха сиринээҕи кинигэ издательствотын редакторынан үлэлии олорон Савва Тарасов, Михаил Тимофеев, Николай Босиков, Рафаэль Баҕатаайыскай Семен Руфов о.д.а кинигэлэрин көрөн-истэн күн сиригэр көрдөрбүт буйун суруйааччы, поэт кимий?

И.И.Артамонов.

№ 77. Сэрии буолбатын, хаан тохтубатын

Сирэм күүх сиргэ! Өрүү чэлгийэ

Өрүү чэчирии турдун күн сирэ!

Суох буоллун сэрии, сох буоллун өлүү

**Туругур, эйэ! Эйэ! эйэ!- икки буйун саллаат үбүлүөйдээх ырыалара.
Кимнээбий?**

Поэт СИ.Тимофеев, мелодист Г.М.Никифоров.

**№ 78. Киэнник сурабырбыт Т-34 таанкаба хамандыырынан анаммыт
саха ханнык буйун суруйааччыта Ийэ дойдутугар тапталын туһунан
«Ийэ дойдубар» хоһоонугар бу курдук суруйбутай? «Оо, таптыбын
эйигин,Ийэ дойдуом!**

Уран тылынан Кыайан этиллибэт Уоттаах тапталынан ! »

Семен Осипович Никифоров.

**№ 79. Ханник суруйааччы айымньытыгар олобуран «Ильмень үрдүнэн
туруйалар» диэн киинэни «Саха фильм» режиссера Никита Аржаков
уһулан тахсыбытай? Саха норуотун биир алдьархайдаах иэдээнин
көрдөрөр киинэ Аба дойду Улуу сэриитин кэмин көрдөрөр.**

Е.П.Неймохов.

**№ 80. Ким Украина Винницкэй уобалаһын Бершадскай оройуонугар
Маньковка сэлиэнньэ аннынан Собуруу Буг өрүһү болуотунан
бүлүмүөттээх туораан, өстөөбү уотунан саба тибиирэн, байыастара
туорууларыгар кыах биэрэн, ити хорсун быһыытын иһин Герой
аатыгар түһэриллибитэй?**

Советскай Сойуус Геройа Н.С.Степанов.

**№ 81. Бу ким : «Биһиги Аба дойдуну көмүскүүр Улуу сэриигэ
кыайбыппыт. Билигин сүтүкпүт наһаа элбэх диэтэллэр да ким да
Кыайыыга тиэрдибит дьону тааһынан тамныыр бырааба суох. Тоҕо
диэтэргит, өскөтө хотгорбуппут буоллар, ол иэдээнэ төһө эмэ ынырык
буолуо этэ. ССРС кыайыыта элбэх дьон олобун сиэртибэлээн
ситиһиллибитэ умнуллуо суохтаах» - диэбитэй?**

В.В.Путин.